

МУАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҲ

Илимий-методикалық журнал

2023

2/1-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоғарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хам хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

2/1-сан 2023

март-апрель

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендіріу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Сабит НУРЖАНОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Нуржан МАТЧАНОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ	Шукурилло МАРДОНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Арзы ПАЗЫЛОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Барлықбай ПРЕНОВ
Умида БАҲАДИРОВА	Қахқор ТУРСУНОВ
Фархад БАБАШЕВ	Нурзода ТОШЕВА
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Тажибай УТЕБАЕВ
Маманазар ДЖУМАЕВ	Амангелди КАМАЛОВ
Асқар ДЖУМАШЕВ	Ризамат ШОДИЕВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Умида ИБРАГИМОВА	Гулрухсор ЭРҒАШЕВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Гавхар ЭЩАНОВА
Асқарбай НИЯЗОВ	

БЎЛАЖАК ПЕДАГОГЛАРНИНГ ТЕХНОЛОГИК КОМПЕТЕНТЛИК ДАРАЖАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ

Эрназарова Г. О.

Чирчиқ давлат педагогика университети профессори

Калдибеков А. Б.

Чирчиқ давлат педагогика университети, 2-босқич магистрия

Таянч сўзлар: технологик компетентлик, инновацион фаолият, ахборот-коммуникация технологиялари, дидактик технология, технологик ёндашув, дарс жараёни, илғор педагогик технологиялар, ўқув материаллари, ахборот, шакл ва методлар.

Ключевые слова: технологическая компетентность, инновационная деятельность, информационно-коммуникационные технологии, дидактическая технология, технологический подход, процесс урока, передовые педагогические технологии, учебные материалы, информация, формы и методы.

Key words: technological competence, innovative activity, information and communication technologies, didactic technology, technological approach, lesson process, advanced pedagogical technologies, educational materials, information, forms and methods.

Халқимизнинг бой интеллектуал мероси ва умумбашарий қадриятлари, замонавий маданият, иқтисодиёт, фан, техника ва технологиялар ассосида етук мутахассислар тайёрлаш тизими ишлаб чиқилди ва жадал суръатлар билан ҳаётга татбиқ этилмоқда.

Бўлажак педагогларда технологик компетентликни шакллантиришда олий таълим муассасаларида инновацион технологияларнинг роли ортиб бормоқда.

Республикамизда тараққиёти ва бозор иқтисодиётига мос ижтимоий-иқтисодий сиёсатни шакллантириш - замон талабларига жавоб берадиган, юқори малакали педагог кадрларни тайёрлаш жараёнлари самарадорлигини таъминловчи касбий таълим мазмунини такомиллаштиришни тақозо этмоқда. Бу эса ўз навбатида мутахассисларнинг технологик касбий компетентлигини шакллантиришга хизмат қилувчи узлуксиз таълим мазмунини янгилаш, ўқитишнинг инновацион шакл ва методлари, замонавий ахборот-коммуникация технологияларини амалиётга кенг жорий этиш заруратини шакллантиради. Шу асосда бугунги кунда олий таълим муассаса-

ларида таълим сифатини оширишга, таълим босқичларининг ўзаро узвийлиги ва узлуксизлигини таъминлаш бўйича қатор чора тадбирлар амалга оширилмоқда.

Олий таълим муассасаларидаги ўқув-тарбия жараёнини модернизациялаш, педагог мутахассислар тайёрлаш тизими сифат даражасини оширишда бўлажак ўқитувчиларнинг технологик компетентлигини ривожлантириш, уларни соҳага оид замонавий касбий билим, малака ва кўникмалар билан қуроллантириш, илмий техник инновациялардан мустақил равишда, ижодий фойдаланиш ҳамда истиқболли ва вазифаларни ҳал қила олиш кўникмаларини ривожлантириш муҳим талаблардан ҳисобланади.

Таълим-тарбия самарадорлигини оширишда асосий омил сифатига қараётган таълим технологияларни аниқлаш, ахборот коммуникация технологияларини амалиётга жорий этишдан, мультимедия ресурсларидан оқилона фойдаланишдан, бунинг меваси бўлган ўқувчи билиш қобилиятини ўстиришдан иборат. Ўқувчи дарс жараёнида фаол ҳаракат қилиб, ўзи мустақил фикр юритади. Бунда таълим босқичларининг ўзаро мазмунан боғлиқлиги, узвийлиги ва узлуксизлигини таъминлаш; олий таълимда ўқув жараёнини ташкил этишнинг илғор педагогик технологияларини жорий қилиш, бу борада ўқув - услубий мажмуалар сифатини таъминлаш, педагогик технологияларни жорий этиш; олий таълимнинг ахборот-ресурс ва замонавий ўқув адабиётлари билан таъминотини янада ривожлантириш; мазкур йўналишларда илғор хорижий тажрибаларни ўрганиш муҳим аҳамият касб этади. Шу боис ҳозирги даврда таълим самарадорлигини ошириш, бўлажак педагогларнинг технологик компетентлик даражасини ривожлантириш, педагог кадрларни инновацион фаолиятга йўналтириш учун аввало, олий таълим муассасаларидаги ўқув жараёнига инновацион таълим ва ахборот-коммуникация технологияларини татбиқ этиш, илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш ва мақсадли йўналтириш долзарб вазифалар сифатида белгиланди.

Ҳозирги пайтда ўқув материаллари, ахборотни экранда кўрсатиш имкони вужудга келиши ва ривожланиши билан ўқув жараёнида эришилган ютуқдан фойдаланиш кенг ёйилиб бормоқда. Замонавий ахборот технологияларини ўқув жараёнига татбиқ этилиши, иқтисодий самара бериш билан бирга таълимда янгича ўқув методларини кенг равишда қўллашга имконият яратиб беради. Бунинг натижасида уни комплекс дидактик технология деб ҳам аталмоқда. У:

- ўқувчи талабаларга ўрганаётган мавзуси, ҳодиса, жараён, фаолият бўйича тўлиқ, ишончли ахборот бериш;
- ўқув жараёнида кўргазмалиликнинг ролини ошириш;

- талаба, ўқувчиларни хоҳиш, талаб, эҳтиёжларини, қизиқишларини қондириш;
- ўқитувчининг ўқувчи, талабаларнинг билимини, кўникмаларини синанш билан боғлиқ техник ишлардан озод қилиш, самарали алоқа ўрнатиш;
- талаба-ўқувчиларни ўзлаштириши бўйича объектив ҳисобот, тўла ва узлуксиз назоратни ташкил этиш имконини беради.

Таълим-тарбия жараёнидаги иновациялар, илғор педагогик технологиялар, янгиликлар, дарс ўтишнинг интерфаол усуллари ўз ўзида юқоридан буйруқ, кўрсатма билан таълим жараёнига кириб келмайди. Бу ўқитувчи фаолияти ва унинг мотивайсиясига боғлиқ бўлган жараёндир.

Замонавий информацион технологияларга асосланган ўқув жараёнида асосий ўқувчининг берилган мураккаб ўқув ахборотларидан осонлик билан фойдалана олишга ёрдам бериш, ўқувчиларни мустақил таълим олиш фаолиятига имконият яратиш вазифаларини бажаради. Шуларни ҳисобга олган ҳолда замонавий таълим тизимида ўқув жараёни ва унда ўқитувчининг иш фаолиятини режалаштиришга доир илмий ишларни кенг доирада олиб боориш керак деб ҳисоблаймиз ва бу ўз самарашини кўрсатади

Замонавий таълим тизими педагогдан ўқитувчи ва ўқувчи орасидаги ўзаро индивидуал муносабат ва замонавий ахборат технологиялари имкониятлари таъсирини фаоллаштиришни талаб этмоқда.

Таълим жараёнида замонавий информацион ва телекоммуникацион технологияларни фаол қўллаш ўқув жараёнида ўқитувчининг ўрни, рўли ва педагогик фаолиятини маълум даражада ўзгартиришга олиб келади.

Ҳозирги вақтда асосий эътибор замонавий информацион технологияларга асосланган ўқув жараёни моделини яратиш ва мултимедия технолоогияларига асосланган электрон дарслик, ўқув қўлланмаларини яратиш муаммолари бўйича тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Бўлажак педагогларда технологик компетентликни ривожлантириш Давлат таълим стандарти асосида ўқитиш жараёнини ташкиллаштириш таълимда инновацион педагогик технологияларни қўллаш вазифасини юклайди.

Ушбу вазифаларни амалда жорий этиш мақсади, таълим берувчиларнинг ўқитишнинг интерфаол методларини доимий ўзлаштириши бугунги кундаги иннакацион технологиялардан хабардор бўлиши ва педагогик диагностика ўзлаштира оладиган изланувчи-педагог бўлишдир.

Мамлакатимиз ривожланишининг муҳим шарти замонаий иқтисодиёт, фан, маданият, техника, технология ривожи асосида кадрлар тайёрлашнинг такомиллашган тизимнинг амал қилишга эришишдир. Таълимнинг бугунги

вазифаси ўқувчиларни кун сайин ошиб бораётган ахборот-яълим муҳити шароитида мустақил равишда фаолият кўрсата олишга, ахборот оқимидан оқилонга фойдаланишга ўргатишдан иборат. Бунинг учун уларга узлуксиз равишда мустақил излаш имконияти ва шароитини яратиб бериш зарур.

Таълимнинг самарадорлигини ошириш ва билимларни тўла эгаллашларига эришиш, шахснинг таълим диққат марказида бўлишини ва бўлажак педагогларнинг мустақил билим олишларини таъминлаш учун таълим муассасаларига яхши тайёргарлик кўрган ва ўз соҳасидаги билимларни мустаҳкам эгаллашдан ташқари замонавий педагогик технологияларни ва интерфаол усулларни биладиган, улардан ўқув ва тарбиявий машғулотларни ташкил этишда фойдалана оладиган ўқитувчилар керак.

Бунинг учун, барча фан ўқитувчиларини инновацион педагогик технологиялар ва интерфаол усуллар билан қуроллантириш ҳамда олган билимларини ўқув-тарбиявий машғулотларда қўллаш малакаларини ошириб бориш лозим.

Бўлажак педагоглар ўз мутахассисликлари бўйича эгаллаган билимлари қаторида педагогик билимларни ҳамда технологик ёндашув асосида ўқитиш услубиётларини ҳам эгаллаган бўлишлари зарур. Ана шуларни эътиборга олган ҳолда, бўлажак педагогларни технологик компетентлигини шакллантирувчи омиллар қуйдагилардир:

- Дарс - мунозара;
- Семинар-тренинглар;
- Ноанъанавий дарслар;
- Саёҳат-экскурсиялар;
- Амалий дарслар

Олий таълим муассасаларида ташкил этилаётган ҳар бир дарс нафақат бўлажак педагогларнинг педагогик билим олишларини таъминлаши балки, уларда педагогик технологиялар, интерфаол усуллар, ахборот-коммуникация воситаларидан ўз фаолиятларида фойдалана олиш кўникмаларини шакллантириши лозим.

Таълим жараёнида педагогик талабларга мос технологиялардан фойдаланишни ташкил этиш учун қуйидаги омиллар муҳим ҳисобланади:

- тақдим этилаётган ахборот ресурслари ишончли, тегишли соҳанинг ҳозирги замон ҳолатига мос, тизимли ва кетма-кет, кўргазмали, амалиёт билан боғланган бўлиши;
- тақдимот материаллари илмийлиги ва қабул қилиниши осонлигининг ўзаро оптимал вариантида берилиши;
- тақдимот материалларининг баён этилиши талабага йўналтирилган бўлиши керак.

Берилаётган ахборотлар машғулот мавзусининг мазмунига мос бўлиши билан бирга талабаларда зарур кўникма ҳамда малакаларни шакллантиришни таъминловчи топшириқлар ва вазифалардан ташкил топиши, талабалар ўзлаштириши лозим бўлган ахборотлар ҳажмини аниқлаши, маълум бир мантикий тизимда тақдим этилиши, узвийлик ва узлуксизлик тамойилларига мос келиши, ниҳоят, тизимлилик тамойилига жавоб бера олиши зарур. Шунингдек, ахборотларнинг талабалар тайёргарлик даражасига мос бўлиши мақсадга мувофиқ саналади.

Амалий машғулотлар – бевосита бўлажак педагоглар учун очик маърузалар ва амалий машғулотлар ўтказиш, ўтилган дарсларни муҳокама қилиш ва танқидий таҳлил этилишига йўналтирилган бўлиб, у бўлажак педагог кадрларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид инновацияларни фаол ўзлаштириш ҳамда амалиётга татбиқ этиш, фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграциясини таъминлашга хизмат қилади.

Амалий машғулотларда бўлажак педагогларнинг технологик компетентлик даражасини ривожлантириш:

- Олий таълим муассасаларида ўқув жараёнларини ташкил этишнинг мазмуни ва шаклига қўйилаётган замонавий талабларни ўзлаштириш, таҳлил қилиш ва баҳолашга;
- Педагогик-психологик ҳамда махсус фанларни ўқитиш методикасига оид назарий билимларни мустаҳкамлашга;
- Тегишли кафедраларнинг иш тажрибаси, профессор-ўқитувчилар салоҳияти, “Устоз-шогирд” тизими асосидаги фаолиятни ўрганиш, таҳлил қилишга;
- Фанлар бўйича машғулотларни лойиҳалаштириш, ўқув меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқишга имкон яратади.

Бўлажак педагогларнинг компетентликка, маҳоратга эга эканликларини аниқлаш мақсадида мезонлар ишлаб чиқиш зарур.

Мавзуга доир манбаларни ўрганиш, ўқувчиларнинг фаолиятларини кузатиш, тажриба-синов ишларининг турли босқичларида намоён бўлган ҳолатлар, рўй берган ўзгаришларни иноватга олган ҳолда қуйидаги мезонлар бўлажак ўқитувчиларида технологик компетентлигининг шаклланганлик даражасини қуйидаги мезонлар асосида баҳолаш мумкин:

1. Компетентлик, технологик компетентлик, маҳорат, педагогик маҳорат каби таянч тушунчалар моҳиятини англай олишлари.
2. Технологик компетентликнинг муҳим шарти давр талаби эканлигини тушуниш.
3. Технологик компетентликни шакллантириш эҳтиёжига эгалик.

4. Ўзида компетентликни шакллантириш йўлида амалий ҳаракатларни ташкил эта билиш.

Замонавий таълимни ташкил этишда педагогнинг илғор педагогик технологиялардан фойдаланиш, интерфаол усулларни ўзлаштириш, техник, технологик воситаларни амалий жорий этиш муҳим аҳамият касб этади.

Қисқа вақт ичида муайян назарий билимларни ўқувчиларга етказиб бериш, уларда маълум фаолият юзасидан кўникма ва малакаларни ҳосил қилиш, шунингдек таълим олувчилар фаолиятини назорат қилиш, улар томонидан эгалланган билим, кўникма ҳамда малакалар даражасини баҳолаш ўитувчидан технологик компетентликни ҳамда таълим жараёнига нисбатан янгича ёндашувни талаб этади.

Адабиётлар:

1. Жўраев Р.Х., Тайлаков Н.И. Ахборотлашган таълим муҳити–ўқитиш самарадорлигини ошириш воситаси. Ўзлуксиз таълим. –2004.– №3. –Б. 3–7.
2. Гуломов. Х.Р. Раимов. ва бошқалар. “Таълим–тарбия сифати ва қирралари”. Т; «Фан ва технологиялар». 2004. Бетлар. 9.
3. Тайлаков Н.И. Ўзлуксиз таълим тизими учун информатикадан ўқув адабиётлари янги авлодини яратишнинг илмий педагогик асослари. Монография. –Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат нашриёти, 2005. – 160 б.
4. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технология: назария ва амалиёт. – Т.: «Фан», 2005. 206 б. 20.
5. Ernazarova G.O. The oretical basis of preparation of future teachers for professional pedagogical activity Academic Research in Educational Sciences, 3(1), 1057-1065. <https://doi.org/10.24412/2181-1385-2022-1-1057-1065>.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада бўлажак педагогларнинг технологик компетентлик даражасини ривожлантириш, педагог кадрларни инновацион фаолиятга йўналтириш учун аввало, олий таълим муассасаларидаги ўқув жараёнига инновацион таълим ва ахборот-коммуникация технологияларини татбиқ этиш, технологик ёндашув асосида дидактик технологияни ўзлаштириш ва мақсадли йўналтириш масалалари ёритилган.

РЕЗЮМЕ

В этой статье рассматриваются вопросы развития уровня технологической компетентности будущих педагогов, прежде всего, применения инновационных образовательных и информационно-коммуникационных технологий к образовательному процессу в высших учебных заведениях, овладения дидактической технологией на основе технологического подхода и целевой ориентации педагогических кадров на инновационную деятельность.

SUMMARY

In this article discusses the issues of developing the level of technological competence of future teachers, first of all, the application of innovative educational and information and communication technologies to the educational process in higher educational institutions, mastering didactic technology based on a technological approach and the target orientation of teaching staff to innovative activities.